

vurarak görev istediye de kendisine olumlu cevap verilmedi. Mısır'da yaklaşık yedi yıl kaldıktan sonra İstanbul'a döndü (1916). 5 Ağustos 1919'da Süleymaniye Medresesi'nde hilâfiyat ve 27 Ekim 1920'de hadis müderrisliğine tayin edildi. 1919'da İsmâil Necatî Efendi'nin vefatı üzerine boşalan Gümüşhânevî Dergâhı meşihatına getirildi. 30 Kasım 1920 günü vefat etti. Süleymaniye Camii hazîresinde Gümüşhânevî'nin halifelerine ayrılan bölüme defnedildi. Dört defa evlenen ve yirmi dört çocuğu olan Ömer Ziyâeddin'in ilk üç evliliğinden doğan çocukları yaşamamıştır. Soy, son eşi Sonazife Hanım'dan (Binatlı, ö. 1962) doğan sekiz çocuğundan beşiyle devam etmektedir.

Eserleri. Ömer Ziyâeddin başta hadis olmak üzere fıkıh ve kıraat gibi ilimlerle meşgul olmuş, bu sahalarda çeşitli eserler kaleme almıştır. Eserleri şöhet ve nüfuzunun geniş bölgelere yayılmasından dolayı İstanbul dışında Dağıstan, Mısır, Trabzon, Bursa ve Edirne'de de yayımlanmıştır. 1. *et-Teshîlâtü'l-'ağre fi kırâ'ati'l-'aşere* (İstanbul 1304). 2. *Âdâbü kırâ'ati'l-Kur'ân* (İstanbul 1326). 3. *Tercüme-i Akâid-i Nesefiyye* (Bursa 1308). 4. *Sünenü'l-akvâli'n-nebeviyye mine'l-eğâdisi'l-Buhârîyye* (İstanbul 1308). 5. *Hadîs-i Erbaîn fi hukûki's-selâtin* (İstanbul 1326). Eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 3729). 6. *Zübdetü'l-Buhârî* (Kahire 1330). 7. *Zevâ'idü'z-Zebîdî* (Kahire 1325). 8. *Zübdetü'l-Buhârî Tercümesi* (I-II, Trabzon 1341-1345). 9. *Mir'ât-ı Kânûn-ı Esâsî* (İstanbul 1324). 10. *Beyânât-ı Fetâvâ-yı Ömeriyye fi't-tarâiki'l-aliyye* (Edirne 1301). Bu eser *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar* adıyla İrfan Gündüz ve Yakup Çiçek tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1984). 11. *Mevlid-i Şerîf* (Edirne, ts., Avarca). 12. *Kıyas-ı Enbiyâ* (Dağıstan, ts., Avarca). 13. *Mu'cizâtü'n-nebî* (Edirne 1304). 14. *Kitâbü'l-Mu'cizât li-cemî'i-enbiyâ* (İstanbul 1338).

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Dosya nr. 1366; Cemaleddin Server Revnakoğlu, *İstanbul Tekkeleri Notları*, Divan Edebiyatı Müzesi, Arşiv B, Zrf., 89; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 189-190; Şerafettin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar Tarihi*, İstanbul 1961, s. 248; Sadık Albayrak, *Yürüyenler ve Sürünenler*, İstanbul 1979, s. 139-141; a.mlf., *Osmanlı Uleması*, IV-V, 382-383; İrfan Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâeddin*, İstanbul 1984, s. 148-153.

YUSUF ZİYA BİNATLI

DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan

(1900-1977)

Araştırmacı, yazar.

Bugün Suriye sınırları içinde kalan Deyrîzor kasabasında doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada yaptı. Yüksek öğrenimine Macaristan'ın Budapeşte şehrindeki Yüksek Sanatlar Okulu'nda devam etti (1916-1919). Bu arada tanınmış Türk folkloru araştırmacısı Ignachi Kunoş'un derslerine de girdi. Böylece ömrü boyunca ilgi duyacağı folklor konuları hakkında ilk önemli bilgileri edindi.

1919'da Türkiye'ye dönünce sırasıyla İznik, Adapazarı, Mudurnu ve Bolu'da ilkokul öğretmenliği yaptı. Kurtuluş Savaşı'na katıldı, savaşın sonlarına doğru Gaziantep Sultânîsi'ne kısm-ı ibtidâî muallimi oldu. Bir süre sonra Isparta İdâdisi Türkçe muallimliğine nakledildi (1923). Üç yıl burada kaldıktan sonra Karesi (Balıkesir) Ortaokulu Türkçe öğretmenliğine tayin edildi. Daha sonra İzmir Erkek Lisesi'nde ve İlköğretmen Okulu'nda çalıştı.

İzmir'deki öğretmenliklerinin ardından elsin-i Şarkıyye mütehasşısı ve tasnif memuru unvanıyla İstanbul Şark Eserleri Müzesi'nde görev aldı. Bu arada Kabataş Erkek Lisesi'nde de öğretmenliğe devam etti; İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın düzenlediği derleme gezilerinin beşincisine katıldı (Ağustos 1932). 1934'te Ankara Arkeoloji Müzesi müdürü oldu. Bir süre sonra daha önce görev yaptığı Adapazarı'na Türkçe öğretmen olarak döndü (1940). Üç yıl burada kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a gelerek Çağaloğlu ve Yenikapı ortaokullarında çalıştı. VII. dönem Antalya milletvekili seçildi (1943-1946). Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu müfettişi olarak devlet kademelerindeki görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a yerleşti. Son

olarak Türkiye Sivil Emekliler Derneği başkanlığı yaptı. 26 Kasım 1977'de İstanbul'da vefat etti, Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Dağlioğlu'nun ilk yazıları *Isparta vilâyet gazetesinde* (1923-1928) yayımlandı. Halkevi mecmuaları arasında önemli yerleri olan *Halk Bilgisi Haberleri* (Ankara 1929-1931 ve İstanbul 1933-1942) başta olmak üzere *Ün* (Isparta), *Çorumlu* (Çorum), *Başpınar* (Gaziantep), *Yeni Türk* (Eminönü), *Uludağ* (Bursa), *Kaynak* (Balıkesir) ve *Ülkü* (Halkevleri Genel Merkezi, Ankara) gibi yayın organlarında tarih, sanat tarihi ve folklor konularında yazılar yazdı. Gaziantep tapu defterleri ve Bursa tarihi üzerinde çalıştı. Türk Dil Kurumu ile iş birliği yaparak halk ağzından derlemeler ve atasözleri toplama faaliyetlerinde bulundu. Ayrıca şiir, hikâye ve bazı ders kitapları da kaleme aldı.

Eserleri. *Şemseddin Sâmî, Hayatı ve Eserleri* (İstanbul 1934); *Milâdî XVI. Hicrî X. Asırda Antep* (I, Gaziantep 1937; II, 1939); *Milâdî XVI. Hicrî X. Asırda Gaziantep Köyleri* (Gaziantep 1938); *Halâb'in En Eski Tarihi* (Gaziantep 1937); *Onaltıncı Asırda Bursa 1558-1589* (Bursa 1940).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Şakir Ülkütaşır, *Cumhuriyetle Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları*, Ankara 1972, s. 36; Şerif Baykurt, *Türkiye'de Folklor*, Ankara 1976, s. 137; İhsan Hınçer, "Hikmet Turhan Dağlioğlu (1900-1977)", *TFA*, sy. 341 (1977), s. 8175-8176; Zümrüt Nahya, "Hikmet Turhan Dağlioğlu", *THA Yıllık* (1977), s. 372; Mahmut H. Şakiroğlu, "Hikmet Turhan Dağlioğlu (1900-1977)", *STY*, IX-X (1979-1980), s. 287-289, 291, 294, 297, 307.

TURGUT AKPINAR

DAĞSEVEN, Yusuf

(1871-1945)

Son devrin tanınmış hânende ve bestekârlarından.

İstanbul Üsküdar'da doğdu. Mutasarrıf Hacı Ali Bey'in oğludur. İlk öğrenimini Doğancılar'daki Fıstıklı Mektebi'nde yaptı. Paşakapısı Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Edirne İdâdisine devam etti. Üçüncü sınıfta iken Müşir Ârif Paşa'nın delâletiyle saraya alındı. Sarayda okuduğu bir ezanı dinleyen Sultan II. Abdülhamid'in takdirini kazanarak müezziniğe ayrıldı. Bilhassa sesinin güzelliğiyle dikkati çekti ve Muzika-i Hümayun'a girdi. Burada yüzbaşı rütbesine kadar yükseldi. Hayatının son yılları hakkında herhan-

Hikmet
Turhan
Dağlioğlu

DAÇSEVEN, Yusuf

gi bir bilgi elde edilememiştir. Üsküdar'da vefat etti.

Muzikali Yusuf Bey olarak da tanınan Yusuf Dağseven, devrinde bilhassa hânendeliğiyle şöhret kazanmış müşikişinaslardandır. İlk müşiki derslerini hünkâr başmüezzini Miralay Eyyübî Bahâeddin Bey'den almış, neyzen Hammâmîzâde Osman Bey'den de özellikle dinî eserler meşketmiştir. Müşikideki temel bilgileri Muzika-i Hümayun'da edindiği ve daha sonra kendisini bu sahada yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Hânendeliğinin yanı sıra bestekârlığı ile de bilinen Dağseven bazı şarkı ve ilâhiler bestelemiştir. Zamanımız bunlardan ancak iki ilâhisi ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ergun, *Antoloji*, II, 651, 701; Şengel, *İlahitler*, I, 162; Töre, *İlahitler*, V, 56; Yılmaz Öztuna, *De de Efendi*, İstanbul 1987, s. 80; a.m.f., *BTMA*, I, 205; Mehmet Nazmî Özalp, *Türk Musikisi Tarihi-Derleme* [baskı yeri ve yılı yok], TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları nr. 34, II, 196.

NURİ ÖZCAN

DAHĦÂK

(ضحاک)

Eski İran mitolojisinde,
Hint-İran ortak geleneğinden kalma
insan vücutlu ejder
veya ejder görünümülü insan.

İslâmî kaynaklarda Dahhâk olarak geçen kelime Avesta'da Âzi Dahâka, Pers literatüründe Azdahâ, Pehlevî metinlerinde Az [i] dahâg, Ermenice'de Aždahak şeklindedir. Avesta'da âzi (ortak Hint-İranca'da ahi) "yılan" veya "ejder" anlamında kullanılır. Bu kelimenin Latince'deki anquis ile akraba olduğu anlaşılmaktadır. Aynı kelime Sanskritçe ve Sırpça'da az, Ermenice'de iz, Polonya dilinde vaz, Grekçe'de ise ekhis şeklindedir. Dahhâk kelimesinin Sanskritçe'de "köle" anlamında dasa, Persçe'de "düşman" anlamında dahadan geldiği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte genellikle dahhâkin "insan" anlamına geldiği ve Sanskritçe kökenli olduğu kabul edilmektedir.

Geleneksel Ön Asya folklorunda Dahhâk tarihî ya da mitolojik bir şahsiyet olarak ortaya çıkar. Meselâ Fars literatüründe ve folklorunda Dahhâk bir Arap kralıdır, Dieulafoy'a göre Zoak adında Suriyeli bir prensdir. Arap geleneğinde Asurbanipal olarak görülür. Dahhâk'in lakabı olan Baeveraspa kelimesi *Şehnâme*'de Biyâresb, *Şerefnâme*'de Biveresb ola-

rak geçer. Thomson'a göre bu ad Kaldeliler arasında insan başlı, at vücutlu bir yaratık olan Piurid'e kadar uzanır.

İran folklorunda büyük bir hayvan şeklinde tasvir edilen Dahhâk bazan yılan, bazan da aslan olarak düşünülür. Nevruz, Âzi Dahhâk'in öldürülüşünün kutlanışını ifade eder. Bazı söylentilere göre Dahhâk'in iki omuzunda çiban, kimilerine göre de yılanlar vardır. Yılanlar ancak insan beyniyle beslendiğinden Dahhâk her gün insan beyni yedi. Bu mitos kahramanını, Hint-İran kavimlerinin birbirinden ayrılmadığı dönemlerde İranlılar, semavî suları tutarak kuraklığa yol açan ve açlığa sebep olan, sonunda Rig Veda'daki İndra ve Vriitra mitinde olduğu gibi bir kahraman tarafından yenilgiye uğratılan canavar olarak düşünmüşlerdi.

Dahhâk motifi Hint-İran ortak mirasının eski bir ürünü ise de ona ait en erken referanslar Avesta'da bulunur. Öte yandan *Bündahişn*, *Pehlevî Rivâyât Denkart*, *Şehnâme* gibi geç döneme ait eserlerde de bu motifin işlendiği görülür; ne var ki bunlar otantik durumdan uzaklaşmış anlatımlardır.

Avesta'ya göre Dahhâk üç ağızlı, üç başlı, altı gözlü, çirkin, çok güçlü, şeytanımsı bir ejder-canavardır. Avesta'da Dahhâk'in Babilonya'da Ardui Sûrâ'ya tapan biri olduğu söylenir. *Bündahişn*'e göre Dahhâk Babel'de bir mekân yaptırmıştır. *Denkart*'da Dahhâk'in dünyayı yok edecek bir ırk olarak Araplar'dan geldiği, büyü ile Babel'de olağan üstü işler yaptığı, bu işlerle halkı putperestliğe davet ederek onları baştan çıkarmaya çalıştığı ve Ferîdun tarafından yenilgiye uğratıldığı anlatılır. Pehlevî metinlerine göre Dahâg, "hak Mazdacî din" in muhalifi olarak "bâtıl din" in kurucusu ve yayıcısıdır. *Denkart*'da bâtıl dinin ve gayri meşruluğun yeryüzüne getirilmesine aracılık edenin Dahhâk olduğu söylenir; böylece o insanları fesada sürüklemiştir.

Bir silsilenâmede Dahhâk'i tasvir eden bir minyatür (Derviş Mehmed, *Sühbatü'l-ahbâr*, Österreichische Nationalbibliothek Cod. AF, nr. 50, vr. 5^h den detay)

Pehlevî metinlerinden itibaren Dahhâk'in (Dahâg) efsanevî İran yöneticileri (Pişdâdiyân) listesine dahil edildiği görülür. Bu metinlerde Dahhâk'in kötü ve zalimce idaresi ayrıntılı olarak anlatılmıştır. *Bündahişn*'de soyu şeytanın ruhuna kadar çıkarılır. Pehlevî metinlerinde Dahhâk ile ilgili en önemli anlatım, onunla Ferîdun'a atfedilen eskatolojik roldür. Rivayete göre Dahhâk Ferîdun tarafından yakalandıktan sonra öldürülmeyip Demâvend dağında zincire vurulur; ancak o zincirlerini kırarak kurtulur ve yeryüzünde kötülük yapmaya başlar; giderek insanların, hayvanların ve bitkilerin üçte birini yer; daha sonra Kirsâsp adlı bir kahraman tarafından öldürülür. Bunun üzerine bütün yeryüzü bayram eder ve her şey yeniden başlar (*Elr.*, III, 191-195).

Dahhâk mitosuna İslâm geleneğinde de bir zulüm örneği olarak yer alır. Rivayete göre Dahhâk, Nûh tûfanından sonra gelen ve bütün dünyaya hâkim olan hükümdara verilen bir addır. Nûh'un oğlu Yâfâs'ın neslinden olup tûfandan sonra 1000 yıl yaşamış ve hüküm sürmüştür. Saltanatının son 200 yılında iki omuz başında İblîs'in yaptığı bir hile ile iki yılan başı belirmiştir. İblîs Dahhâk'in rüyasına girerek bu yılanların verdiği rahatsızlıktan kurtulması için yılanları her gün iki beyinle beslemesini tavsiye etmiştir. Sonunda İsfahan'da Gâve (Kavat) adında bir demirci, iki oğlunun bu yüzden öldürülmesi üzerine Dahhâk'e baş kaldırmıştır. Bütün halk demirci Gâve'nin çevresinde toplanır ve Dahhâk'in öldürttüğü Cem'in oğullarından Ferîdun'u şah ilân ederler. Ferîdun ile Dahhâk orduları arasında yapılan savaşta Dahhâk ve ordusu yenilir. Dahhâk kaçarsa da Gâve yetişir ve onu öldürür.

İslâm kaynaklarında Dahhâk'e ait sıfatların çoğunun deccalın sıfatlarıyla benzeştiği görülür. Dahhâk yeryüzünde azgınlık çıkarmış, 1000 yıl hüküm sürmüş, Rey ile Taberistan arasındaki Debâvend'de bağlanmış bayram (Mihricân) ilân edilmiştir (Mes'ûdî, I, 223-224). Taberî'ye göre Dahhâk, Biveresb adıyla Cemşîd'e karşı isyan etmiş ve onu testereyle kesmiştir (*Târîh*, I, 194-201). Hişâm b. Kelbî'den gelen rivayette Dahhâk'in baş kaldırdığı kişi Cem olarak gösterilir (a.g.e., I, 178). Dahhâk'in Nemrud olduğu da söylenir (a.g.e., I, 196). Bir rivayete göre ise Dahhâk'in iki kolundan çıkan gerçekte yılan değil et parçalarıydı. Dahhâk insanları